

Egyház a kommunikációs társadalomban – a jelentés és a jelentőség krízise.

BEVEZETÉS

Manapság sokan beszélnek a „kommunikációs társadalomról” (V. ö. Reimann, 1.) –, de ki-ki különböző szempontból. Én itt most két egymástól élesen megkülönböztetendő, noha egymással összefüggő síkon szeretném tárgyalni az egyház gondjait a modern kommunikációs társadalomban a következő alcímet adva előadásomnak: *A jelentés és a jelentőség krízise.*

A kommunikáció alapvető eleme az emberi egzisztenciának. Minden egészséges ember közölni akar és közlést igényel. Csak így tudja valamelyes biztonsággal állandóan ellenőrizni, hogy társadalmilag „helyén van-e”, hogy a „vad-idegen” világban „otthon” érezheti-e magát, csak így tudja saját világát „megismerni” és „megérteni”. Gondolom, hogy itt található az ima antropológiai motívuma is, hiszen az éppen felsorolt élmények az imádság esetében az abszolútumba vetik horgonyukat. Ez persze nem érhető el két monológus zörejével. A kommunikáció kifejezés latin eredete együttes, közös feladatra utal („cum” és „munus”), vagyis csak igazi emberi kapcsolatban, egy bizonyos személyi együtt-létben valósulhat meg. Ezért van az, hogy bajaink elpanaszolása már fél gyógyulást jelent, hiszen megosztjuk gondunkat, és a megoldás keresésében számíthatunk egymásra. Kísérreljük meg ebben a tanulmányban „elpanaszolni” a jelentés és a jelentőség krízisét egyházunk és társadalmunk viszonyában – talán ez is a gyógyulás kezdetét jelentheti.

A JELENTÉS

Kommunikációról tehát csak akkor beszélhetünk, ha a közlés megértésre talál, vagyis ha az a személy, akivel valamit közölni akarunk, felfogja annak jelentését, amit közölni akarunk vele. „Mit jelent az, amit most mondtál?” – kérdezheti valaki, és ennek a kérdésnek két tartalmi elemét kell megkülönböztetnünk: a *nyelvet* és a *plauzibilitást*. Gondolkozzunk el egymás után mindkettőről.

A *nyelv* döntő volta a közlés jelentésének a megértésében mindenki számára világos. Vagy talán mégsem? Persze, hogy normális ember nem próbál meg kínai nyelven beszélni azzal, aki egy szót sem ért kínaiul. Persze hogy normális ember nem kezd el a csecsemők nyelvén gügyögni egy tudományos kongresszuson. De vajon mindig csak azzal a személlyel szemben használjuk-e az „Isten” szót, aki ezzel a szóval valamit el is tud kezdeni? – Tanulmányom végén felsorolok majd néhány példát arra nézve, hogy mennyire nem tartja magát a vallási kommunikáció a fenti egyszerű szabályhoz.

Egyik unokaöcsém tizenéves korában karóráján a kismutatót egy negyed órával előre, a nagymutatót egy fél órával hátra állította. Sokszor rákérdeztem hirtelen, hogy hány óra van, és ő azonnal megmondta a pontos időt, mert begyakorolta órájának sajátos jelrendszerét, úgymond „nyelvét”. Rajta kívül azonban senki nem volt képes óráját használni. Ez a játék sok vidám percet okozott nekünk. De ha arról van szó, hogy milyen „nyelven” értik meg az emberek Isten üzenetét az emberhez méltó világ-

ról és a názáreti Jézusban közölt motivációt ennek a világrendnek a megvalósításáról – akkor nem szabad *csak* bennfentesek számára érthető nyelvet használni, mert itt életről és halálról, boldogságról és boldogtalanságról, emberségről és embertelenségről van szó.

Minden közlés egy bizonyos szituációban történik. Ha ezt nem tudjuk tudatosítani és meghatározni, akkor „a levegőbe beszélünk”, de semmiképpen sem kommunikálunk. (Heinze 21.) Ennek az állításnak igen sok oldala van. Kimutatható például, hogy a tömegközlelési eszközök technikája új beszédformát, új nyelvet teremtett. (Giesecke 415.) Megállapítható az is, hogy a közlő és a megszólított fejében már a közlés előtt jelenlevő „szövegösszefüggések” nagymértékben befolyásolják az igazi megértés és a félreértések arányát. (V. ö. Donnenberg 137.) Ezért kell pl. kérdőívekben, amelyeket mind alacsony műveltségű, mind pedig akadémikus szinten gondolkodó emberek számára szerkesztünk, formailag azonos kérdések helyett funkcionálisan ekvivalens kérdéseket gyártanunk, ha azonos megértést akarunk elérni az összes megkérdezett-nél. És ezért igaz ugyanez az idő tengelyére vonatkoztatva is, hogy t.i. „ha a régi mellett akarunk maradni, akkor nem szabad a régi mellett maradnunk” (V. ö. Donnenberg 57.), mert a régi alatt a mai ember már mást ért.

A közlés jelentésében nem játszik kisebb szerepet a mondanivaló *plauzibilitása* sem. Nem elég az, hogy a közlés *nyelve* érthető legyen annak számára, akinek a közlést szánnuk, hanem szükséges az is, hogy benne a közlés megfelelően *jó talajra* is találjon, amelyben képes megteremni a megértés. Más szóval kifejezve: Minden tartalom megértése feltételez egy bizonyos közös vonatkoztatási rendszert, valamiféle belső hasonlatosságot és egymásnak megfelelést, olyan gondolatvilágot, eszmei hátteret és gondolkodásmódot, amelyben az üzenet elfogadhatóvá, valószínűvé vagy egyenesen magától értetődővé válik – és adott esetben tökéletesen értelmetlen marad a „kívülállók” számára. (Morel 25.) A mai ipari társadalmakban élő ember számára pl. plauzibilis az az állítás, hogy valaki néhány perccel ezelőtt elektronikus úton vagy fax segítségével közölt velem valamit Észak-Amerikából Közép-Európába, és egyáltalán nem plauzibilis, hogy dicső dolognak számít valamelyik fejedelem szolgálatában életünket kockáztatni – régebbi korok embere számára az előbbi állítás lett volna elfogadhatatlan, és az utóbbi tűnt volna természetesnek. Amíg valaki saját plauzibilitás-struktúrájának határai között mozog, addig nevetségesnek tűnik számára minden kétféle a megfelelő valóságra nézve, és tudatában van annak, hogy környezete kinevetné, ha ilyenét kételyének kifejezést adna. (Berger, Luckmann 166.) Még a pszichiáternek is tekintetbe kell vennie diagnózisában egy állítás plauzibilitás-struktúráját. Ha valaki nem tudja, milyen nap van ma, az vagy beteges tünet, vagy természetes jelenség, aszerint, hogy állandóan egy helyben maradt-e az illető, vagy pedig éppen most érkezett meg Indiából Kanadába, és a két különböző időszámítás bonyodalmaiban nem ismeri ki magát. Mást és mást jelent a plauzibilitás értelmében, ha a Haiti szigetek kellős közepén élő törzsek valamelyik képviselője, avagy pedig a new yorki Wall Street börzének egyik gazdasági szakembere hivatkozik beszédében és döntésében az elhunyt őseivel való beszélgetésre. (Berger, Luckmann 187.) A nemzetiszocialista német állam polgárai számára egyértelmű volt a horogkereszt és a sárga csillag huszadik századbeli jelentése, a mai európai ember tudja, hogy mit jelent a csillagokból alkotott kör az Egyesült Európa zászlaján. A keresztény férfi számára ugyanúgy plauzibilis a tiszteletadás jeleként kalap nélkül lépni be a templomba, mint ahogy a zsidó számára plauzibilis hasonló körülmények között a kalap hordása.

Összefoglalva az eddig mondottakat: A keresztény egyházak vallási kommunikációjának kettős kérdése, hogy mondanivalóját milyen nyelven fogalmazza meg, és hogy mondanivalójával milyen plauzibilitás-struktúrára számíthat abban a mai társadalomban, amelyikben már nem az „írastudók” tekintélyével szólítja meg az analfabétákat,

hanem amelyikben a tömegkommunikációs eszközök elterjedésének következtében félművelt vagy nagyon művelt emberek felé kell képviselnie egy kétezer évvel ezelőtt megfogalmazott üzenetet.

A JELENTŐSÉG

Az emberek közötti kommunikációban igen lényeges szerepet játszik a közlendő tartalom jelentése, vagyis nyelvi érthetősége és plauzibilitása mellett annak *jelentősége*, szubjektíven felfogott értéke, fontossága, relevanciája is. Mint látni fogjuk, a jelentőség kérdése semmiképpen sem azonos a jelentés kérdésével, noha azzal szorosan összefügg.

Hogy számunkra mi jelentős, mennyire jelentős és mennyi ideig jelentős, az nagyon sok szemponttól függ, de egyértelműen szelektív funkciót tölt be, figyelmünket egy bizonyos témára összpontosítja, és tevékenységünket egy bizonyos feladat szolgálatába állítja. Gondoljunk végig ezzel kapcsolatban néhány példát.

Autónkkal életveszélyes közlekedési zűrzavarba kerülünk. Ebben a helyzetben néhány másodpercre elfelejtjük Istenünket, szeretteinket, feladatainkat, és arra összpontosítjuk figyelmünket, és úgy szervezzük cselekedeteinket, hogy ép bőrrel jussunk ki a veszélyes helyzetből. Második példa: Megszeretünk valakit. Úgy szervezzük – adott esetben egész – életünket, hogy a szeretett személlyel minél többet együtt lehessünk, neki minél több örömet okozhassunk. Amíg vele vagyunk, messzemenően elvonatkoztatunk minden mástól. Harmadik példa: Hivatást választunk, vagyis életünk tengelyeként bizonyos célok elérését tűzzük magunk elé. Igyekszünk minél gyakrabban és minél hosszabb ideig kedvelt foglalkozásunkra fordítani időnket és energiánkat, belefeledkezve feladatunkba. Ha más jelentős elem lép életünkbe, törekszünk minél előbb visszatérni jelentősnek megélt hivatásunkhoz.

Már ezek a példák is mutatják, hogy általában csak azzal foglalkozunk, ami számunkra – pillanatnyilag vagy huzamosan – jelentős, fontos, értékes. És már ezeknek a példákknak a segítségével is világossá válik számunkra, hogy a dolgok *jelentése* után kizárólag akkor érdeklődünk, ha ugyanezen dolgok *jelentőségéről* meg vagyunk győződve. Még világosabb lesz a jelentés és a jelentőség összefüggése, ha tudatosítjuk magunkban azt a tényt, hogy a nyelv értékelést és értékfelfogási rendszert hordoz, mindazok számára közvetít és mindazokkal begyakoroltat, akik a nyelvet használják. Néhány példa erre: A rendszeres munkát végző német „megszolgálja” fizetését („Geld verdienen”), az angol és az amerikai ugyanakkor „pénzt csinál” („make money”), a francia azonos értelmű foglalkozásban „pénzt nyer” – ugyanúgy, mint a játékbarlangban – („gagner l’argent”), a magyar pedig „kenyeret keres” ha dolgozik. Más példa: Ausztriában engem „professzor úrnak” titulálnak, Németországban „Morel úr” a szokványos megszólítás, Amerikában pedig az első találkozásnál „Hallo, Julius” volt az üdvözlés formája. Ismét más példa: Patriarkális társadalmakban alakult ki az „uralkodás” kifejezése, matriarkális társadalmakban nyilván „nőlködés” volna a megfelelő megfogalmazás (V. ö. Brantenberg). Végül még egy példa: Mi Istent atyának, vagyis egyértelműen hímneműnek nevezzük, noha tudjuk, hogy valójában vagy apa és anya kifejezés egyaránt alkalmazható rá (mint azt a gnosztikus őskeresztény közösség használta; V. ö. Donnenberg 142.), vagy pedig sem apa, sem anya kifejezés nincs helyén vele kapcsolatban. Ilyen szempontokra különösen érdemes gondolnunk abban a világban, amelyre a „szavak inflációja” jellemző (Münc 103.), és amelyben a politikusok a szavak mimikrijének szinte művészi csúcsteljesítményét tárják állandóan szemünk elé: opportunisták szempontjaik szerint csúri-csavarják a ténymegállapítások értelmét, alkalmazkodnak a politikai választók

„színehez” – elfelejtve, hogy a mai ember igényeihez való alkalmazkodás elsősorban őszinteséget és autenticitást kíván meg, és éppen nem átlátszóan taktikai ügyeskedést. (V. ö. Lattmann 355.)

AZ EGYHÁZ FELADATA ÉS AZ IGEHIRDETÉS CSŐDJE

Általánosan elfogadott keresztény tanításnak mondható, hogy az egyház központi feladata a megtestesült Ige szolgálata az emberek érdekében: a názareti Jézus példájának és tanításának a képvisellete az időben és a térben. Másként kifejezve: az evangélium jó híre abban áll, hogy az ember bizalommal kommunikálhat léte leglényegesebb kérdéseiről létének forrásával és megtervezőjével. Hova máshova fordulhatna az ember? „Az örök élet igéi nálad vannak.” (Jn. 6,68)

Ebből a tanításból az is következik, „hogy egy olyan vallásban, amelynek kezdetén az Ige és az üzenet áll, döntő szerepet játszik, hogy milyen nyelvkultúrába veti el ezt a magot.” (Schasching 64.) – Ám ezen a téren az egyház igehirdetése alaposan csődöt mond és hajótörést szenved mindaddig, amíg nem képes és hajlandó gyökeres változtatások árán is alkalmazkodni mindazok jelentésre és jelentőségre vonatkozó igényeihez, akikhez szólania kell. Ezt a nagyon kritikus véleményemet sok példával tudom alátámasztani, amit részben meg is tettem „A jövő biztosabb, mint a múlt” című könyvemben. Ennek a tanulmánynak szűk keretében valóban csak néhány ecsetvonással kísérlem meg a sötét tónusú kép felvázolását.

Mindenekelőtt néhány idézet teológusok és vallásszociológusok véleményéről az igehirdetésben használt nyelvvel kapcsolatban. Gottfried Bachl, dogmatikatanár így ír „Ártalmatlan fecsegés” című tanulmányában: Az igehirdetésben „jelenleg unalom és szürke pettyhüdség érezhető, a szóáradat fáradt csörgedezése”. (Bachl 325., Dévény 102.) Franz-Xaver Kaufmann, szociológus pedig így fogalmaz: „A *vallási készségek* elvesztése, tehát példának okáért az a jelenség, hogy iskolába kerülő gyerekek nem tudnak egy imát elmondani, és ami ezzel összefügg, nevezetesen, hogy kamaszoknak egyáltalán nem lehet vallási tényeket elmagyarázni: ezek a legsúlyosabb tünetei a hitátadás jelenlegi válságának. Ezzel párhuzamosan terjedőben van a *vallási elnémulás* és nyelvzavar: az egyház nyelvezetét egyre kevésbé értik meg az emberek.” (Kaufmann 1992, 373.) – Hát hogyan is értenék meg valamennyire is pallérozott agyú emberek annak jelentését, hogy miért kell a misében az úgynevezett lecke végén azt mondani, hogy „Istennek legyen hála”, az evangélium kezdetén azt mondani, hogy „Dicsőség neked, Istenünk”, és a végén pedig azt mondani, hogy „Áldunk téged, Krisztus” – miért nem éppen megfordítva? Vagy mindegy a sorrend, és csak az a fontos, hogy senki se érezze otthon magát köztünk, aki ezt a tolvajnyelvet nem ismeri? – Hát hogyan is értenék meg a hétköznapi gondjaival küszködő háziasszonyok vagy pontos számítások világában élő mérnökök annak jelentését, hogy számukra a názareti Jézusnak „édesnek” kell lennie, akinek a monasztikus elmélkedések eredményeként mintegy szerelemre gyulladt misztikus szavaival egyszerűen azt kell mondaniuk, hogy „neked élek és neked halok”? Nem úgy vagyunk-e a szentéletű apácák és férfiszerzetesek vallásos nyelvvel, mint a hamisan csengő reklámok területén, ahol a felvilágosult fogyasztó az ötszáz forintos első osztályú Tokaji és a hatszáz forintos export Tokaji után csak az ezer forintos valódi Tokajit keresi? – Hát hogyan is értenék meg azok az emberek, akik számára világos, hogy a hit vetülete életünkben a szép vagy a nyomorék emberség téte, azoknak a kisedet játékoknak a jelentését, amiket az egyház eljátszik, amikor a hit közösségének a vezetését több mint ezer éve elpusztult egyházmegyék címével köti össze, amit ugyanúgy joggal lehet „teológiai perverzitásnak” (Kaufmann 1989, 29.), mint a történelmietlenség melegágyán termelt szociológiai

nonszensznek nevezni. Hát hogyan is értenék meg az egészséges humort más területeken kereső emberek, hogy az egyház Szent Lőrincet, akit köztudomás szerint roston sütöttek meg – saját kérésére mindkét oldalán egyenletesen –, a *pékek védőszentjeként tiszteli!* – Valóban nemcsak szellemeskedés rejlik az ismert megkülönböztetés mögött: A tradíció a holtak élő hite, a tradicionalizmus azonban az élők holt hite. Ezt a mondást sokszor és alaposan fontolgatni, elemezni, értelmezni kellene, hogy őszinte meggyőződésünkkel váljunk a hagyományoknak mind gondos ápolása, mind pedig gondos relativizálása, vagyis a mindig változó plauzibilitás-struktúrákba való behelyezése, illetve ha nem tehető plauzibilissé, elfogadhatóan érthetővé, akkor annak feladása.

Hasonlóan kellene gondolkoznunk az ígéhirdetés tartalmának *jelentőségével, relevanciájával* kapcsolatban is. Csak egy példát hozok a tanító egyház ezen a téren sokszorosan kimutatható anakronizmusára nézve. A 20. század derekán, a világháborúk borzalmi, a harmadik világban éhező emberek gyötrelmei, a kapitalizmus visszaélései és a materialista világnézet félelmetes győzelmei között így oktatja XII. Piusz pápa atyai hangon az emancipációs forradalom eszméitől már többé-kevésbé meghódított „leányait”: „A feleség számára általában az otthon marad tevékenységének mezeje és fészke. Ő fog ebből a visszavonultság helyéből, akármilyen szegény is legyen az, vidám és csöndes együttlét számára lakhelyet alkotni, amelyet nem stílustalan, személytelen és semmitmondó szállodai bútorokkal és áruházi portékával fog berendezni, hanem olyan emlékekkel díszíteni, amelyek a háztartási gépeken és a falakon a családi közösség életének különleges eseményeire emlékeztetnek ...” (Donnenberg 98.) – Nem folytatom az idézetet, mely nemcsak anakronisztikus már századunk közepén is, hanem az időponttól majdnem teljesen függetlenül is Jézusnak az emberiség számára mérhetetlen jelentőségű forradalmát a banalitások tengerébe süllyeszti, és ezzel a hívőket efelé messzemenőleg immunizálja. Nagyon találónak érzem Leonardo Boff és Hermann Stenger felfogását és kifejezését, akik ilyen esetekben a szimbólum fogalom párhajként diabólumról beszélnek. A szimbólika egy fontos és érthető képbe sűríti össze (symbollein) az egymáshoz tartozó gondolatokat, mint a prizma a fénysugarakat, a diabolika ennek ellenkezője: mintegy szétdobálja az együtt értést, útjában áll az üzenet felfoghatóságának, megértésének. (V. ö. Stenger 106.) Ilyen akadályok nemcsak az időszerűtlenség miatt léphetnek fel. Modern megoldások egy része senkit vagy szinte senkit sem zavar: aki például a pápát a szentpéterteri elmélkedéseken hallani akarja, nyilván örül, hogy a régi palota ablakában mikrofont és a jogtalanul szerzett obeliszket körülvevő téren hangszórókat állítottak a cél szolgálatába. De sokan a pozitív szimbólika ellentétének élik meg a pápamobilnak becézett csodabogarat, amely akkor sem válna rokonszenvesebbé, ha a környezetvédelmi igények félmegoldásos betöltéseként katolizátorral látnák el.

Talán vigaszként szolgálhatnak, noha keserves igazságokat tartalmaznak korunk két nagy teológusának a következő megállapításai, amelyek ugyan nem tartoznak mondanivalóm lényegéhez, de amelyek a jelentés és a jelentőség krízisét mint lényeges mondanivalót élesen világítják meg.

Először Békés Gellértet idézem: „Végeredményben Feuerbach, Marx és Freud hasznos szolgálatot tettek a mai teológiának azzal, hogy a hagyományossá vált emberi állításainknak ellentétjeit korszerű antitézisként megfogalmazták, és segítettek összetörni azt a szinte már bálvánnyá merevedett hagyományos istenképet, ami korunk gondolkodásának semmiképpen sem felel meg. Az 'időjárás Istene', a 'hadak Ura', a 'rend őre' vagy a 'javak adományozója' bizonyos kulturális és társadalmi összefüggésben már bálvánnyá válik, mert egy embercsoport érdekeit és törekvéseit képviseli. Mint ahogy bálvánnyá válhat az atya képe is, ha tekintélyében és erejében nem szellemi, erkölcsi és fizikai életünk létalapját keressük, hanem a magunk élheteretlenségé-

nek és tehetetlenségének valamiféle 'mennyei' támaszát." (Békés 60.) – Talán még élesebben fogalmaz Eugen Drewermann: „Szerintem az ateizmus az istenség eltorzult formáinak a szétrombolása, elkerülhetetlen reakció arra, hogy Istent bizonyos hivatali szerkezetekkel, bizonyos egyházon belüli és kívüli uralmi rendszerekkel, bizonyos elavulttá vált erkölcsi felfogásokkal, az embereket életükben nem elősegítő, hanem őket elbutító bizonyos tabu-képződményekkel azonosítják. Ilyen esetekben az ateizmus az ember önnfenntartásának szükséges formája, és mint ilyen, kétségtelenül nem káros, hanem az elmúlt babonának nagyszerű kinevetése, a vallási kibontakozás önműködésének irányába tett lépés.” (Drewermann 51.)

És ha joggal elszomorít is minket, hogy az egyház tanító hivatalának nem egy hivatalos képviselője jobb ügyhöz méltó buzgalommal kísérli meg az idevonatkozó sürgős és gyökeres reformok munkálásának akadályozását, gondoljunk arra a vigasztaló tényre, hogy „kezdetben volt az Ige, és az Ige Istennél volt” – a Vatikán viszont a Tiberis folyócska partján fekszik. (Donnenberg 102.)

TEENDŐINK

Mielőtt lehetséges feladatainkról elgondolkozunk, szeretnék néhány rövid mondatral visszatérni az eddig mondottakhoz. Szeretném világosan megfogalmazni, hogy nem panaszlistát akartam olvasóimnak felkínálni, nem romboló kritika volt a célom. Tudatában vagyok annak, hogy tanulmányom jónéhány része másodrangú vagy éppen banális példákat hoz. Az is meggyőződésem, hogy néhány kritikus elemzésem bizonyos mértékben visszautasítható az igazságnak elkötelezett magyarázat vagy védekezés segítségével.

Szándékom a választott gondolatmenettel és stílussal kizárólag az volt, hogy növeljem a „garas leesésének” az esélyét arra a meggyőződésekre nézve, vagy másképp kifejezve: hogy érveket szolgáltatassak annak a meggyőződésnek az alátámasztására, hogy *a mai világ iránti felelősségünk gyökeres változások opcióját kívánja meg tőlünk*. Forradalmi megoldások ellen sok belátás beszél. Élesen kritikus megfogalmazások olyanok kezébe is kerülhetnek, akik visszaélnék velük. De kikerülhetetlen a feladat, hogy ki-ki saját hivatásának megfelelően mérlegeljen és döntsön kötelességéről. Én ebben szoros értelemben vett hivatást látok, vagyis egy személy egy bizonyos pillanatban (vagy akár egy egész életen át) adott összetevőinek eredőjét. Hiszen Isten nem akarhat mást tőlünk, mint hogy az adott viszonyok között, legkülönbözőbb lehetőségeink és elkötelezettségeink birtokában, eddigi biográfiánk egyenesvonalú, vagy bizonyos okokból éppen törést igénylő folytatását munkáljuk. Az enyémbe az is beletartozik, hogy ha már eddig mertem hozzászólni a felvetett kérdéshez, most még felkínáljam elgondolásaimat a kivezető útról, noha tudatában vagyok kijelentéseim szubjektív és töredékes voltának.

Az egyetlen, szinte biztosnak mondható megállapítás, hogy a profilaxissal, a súlyos gondok megelőzésével, sőt a „principiis obsta” elvének a megvalósításával is már elkétségünk. (Donnenberg 35.) Marad a kérdés: Mik volnának a szükséges terápiának a legfontosabb elemei? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához csak a modern világra vonatkozó összes megbízható adat és elemzés birtokában lehetne valamennyire is súllyal rendelkező véleményt alkotni. Ettől még nagyon messze vagyunk, és nem biztos, hogy valaha is elérjük-e majd. De abban valószínűleg egyetértünk, hogy az ige hirdetésnek az emberiség történelmében először kell a mi szélességi fokainkon olyan társadalmakban megtörténnie, amelyekre jellemző a felvilágosulás, az emberi személy méltóságának kivétel nélküli elismerése, az iparosodás és az ipari társadalmakban megvalósított hatalmas technikai fejlődés. Társadalmainkban valami egészen új érte-

lemben kommunikáció van, mert már nem elég a varázslóra vagy a prófétára hallgatni, hanem közösen kell az utakat keresni. Társadalmainkban valami egészen új értelemben kommunikáció van, mert már nem elfogadott a hatalmasok monológusa és a tömegek engedelmissége, hanem valódi kicserélődésről és kooperációról van szó. Társadalmainkban valami egészen új értelemben kommunikáció van, mert a gazdasági és technikai fejlődés teljesen új lehetőségeket nyitott meg az emberi kapcsolatok számára. Mit kíván ez az új helyzet elsősorban tőlünk? Egy kívánatos eszmecsere esetleges kiindulópontjaiként fogalmazok meg néhány tételt.

Első tétel: Az igehirdetés nyelvére is alkalmazandó XXIII. János pápa jelszava: *aggiornamento*, napi árfolyamra hozás! A nyelv és a nyelv hátterét képező gondolatvilág változik, ezt a tényt figyelembe kell vennünk és tiszteletben kell tartanunk. Ma már senki sem nevezi a nőket „asszonyi állatnak” vagy a gyereket „kis cselédjének”. Ugyanúgy anakronisztikus, sőt általában megtévesztő, ha Istent „első aktusnak” nevezük, az eukarisztiával kapcsolatban „átlényegülésről” beszélünk, a Szentháromság és a megtestesülés tanában „egy lényeg, három személy és két természet” skolasztikus fogalmainál maradunk. Természetesen vonatkozik ez a tágabb értelemben vett „nyelvre”: a gesztusok, rítusok, szerkezetek által történő kommunikációra is. Más szóval élve: Az egyháznak képviselnie kell a transzcendens valóság „más”-ságát – de a konkrét megszólítottak nyelvén. (Kaufmann 1992, 383.)

Második tétel: Haladéktalanul el kell kezdeni egyházunkban a kétnyelvűség bevezetését, és azt megelőzően a szükséges két nyelv kidolgozását, valamint éles szétválasztásuk játékszabályait. Nevezük egyszerűség kedvéért az egyiket „belső használatra szánt nyelvnek”, a másodikat pedig „keresők és érdeklődők használatára szánt nyelvnek”. Érthető módon nem tudom most az asztalra tenni ennek a két nyelvnek a szótárát, nyelvtanát és stilisztikáját. De a hosszú és fáradságos munkához néhány gondolattal hozzájárulok. A „belső használatra szánt nyelv” a tradíció hordozója és magyarázója, a teológusok közlési rendszere, és az összetartozás jele mindazok számára, akik sokat tudnak foglalkozni a kereszténység tanaival kétezzer éves fejlődésének tükrében. Ezen a nyelven a modern társadalmakban gyakorlatilag lehetetlenné vált a jelentés és a jelentőség megértésének igényével fellépő emberekkel kommunikálni, vagyis „köreink” kiszélesítése illúzió marad. Még a felnőttkorában gyerekkorára visszaemlékező ember is zavarhatja, hogy például 9 éves korában következőképpen fogalmazott: „Ha Isten Jézus apja és Mária Isten anyja, akkor József kicsoda?” „Jézus három személynek a fia, két férfié és egy nőé: Istené, Józsefé és Máriáé.” „Jézus korában a nők nem tudták követni őt, mint az apostolok, mert főzniük kellett Jézusra és a többiekre.” (Kuczogi 42.) – Félművelt megértések és félreértések nagyon megnehezítik a lényeg őszintén magunkévá tehető felfogását és az abból levezetendő kemény felelősségeknek való megfelelést. Vannak ebben az irányban értékes kísérletek és kezdeményezések: a „srácok” számára készített bibliafordítás, melynek címe magyarra fordítva: Jézus és haverjai, vagy például a lakatos tanoncok számára tervezett katekizmus. (Donnenberg 84.)

Harmadik tétel: Az igehirdetésben kemény szelekcióra kell átállni a megszólítottak típusainak megfelelő koncentrikus körök szerint. Gyerekeknek gyereknyelven, akadémikusoknak szakszerű nyelven, nőknek és férfiaknak a női és a férfi karizmáknak megfelelően, a kontemplatív szerzeteseknek monasztikus módon és a normális világban élőknek saját kategóriáiban kell közvetíteni Isten üzenetét, és minden körnél nagyon meg kell fontolni, hogy a kevesebb nem lenne-e több. (Dévény 102.) – A buzgóság nagyon szép emberi tulajdonsága két veszélyt zár magában: az embertelen fanatizmust, és a kontraproduktív túlerhelést. Ezeket a kérdéseket szakmai becsületességgel kell tisztázni, a megfelelő didaktikát és pedagógiát kidolgozni és az ígét hirdetőik kiképzésébe beledolgozni.

Negyedik tétel: Amennyiben az egyház nevében beszélünk, stílusunknak a maximális és kivétel nélküli őszinteség, szavahihetőség és autenticitás követelményeinek kell megfelelnie. Nemcsak felesleges idő- és energiavesztés a felvilágosult és művelt embernek maszlagot felkínálni, hanem egyenesen káros, ha valaki azt a benyomást akarja kelteni, hogy a názáreti Jézus tanításából minden kérdésünkre pontos, kimerítő és végleges választ lehet levezetni. Heisenberg bizonytalansági relációját inkább hajlandó a racionálisan gondolkodó ember elfogadni, mint bizonytalankodni, hogy a biztosnak mondott állítás valóban biztos-e. A legtöbb egyházi megnyilatkozásnak így kellene kezdődnie: „Tudásunk mai szintjén és lelkiismeretünk mai reakciójára hallgatva állítjuk, hogy a keresztény embernek ehhez és ehhez kell tartania magát.” Miért félünk attól, hogy tudásunk korlátait beismerjük? Ha az apa gyermekének kérdésére úgy válaszol, hogy „kisfiam, ezt én sem tudom”, általában számíthat a romlatlan kis ember pozitív reakciójára: „Látod apu, ezért hiszem el neked mindazt, amit mondasz.”

Ötödik tétel: Az eddig felsorolt négy követelmény egymással szorosan összefügg. Felelősségünknek csak akkor tudunk igazán megfelelni, ha egy átfogó, gyökeres reform kidolgozása megvalósul.

Hatodik tétel: Új nyelv, új stílus, új beosztás kidolgozása fáradtságos munka. Elindításában elsősorban négy kategória elkötelezett bevetésére számítok. Az első a keresztény értelmiségiek kategóriája. Ők a leginkább alkalmasak arra, hogy közvetítsenek az egyház és világ között, hogy megfelelő nyelveket dolgozzanak ki, hogy tanácsokat adjanak az igazságok és tanok koncentrikus körökre való beosztásához. A második kategória a szociológiai értelemben vett fiataloké: akik már felszabadultak a gyermekkor közismert korlátai alól, és még nem vették magukra a családalapítás és munkavállalás következtében kialakuló korlátokat. Harmadik helyen az öregekbe vetem reményemet, akiknek már nincs sok veszteni valójuk, akik nem felelősek egy előttük álló hosszú élet minden lehetőségéért, és ennek következtében felmentve érezhetik magukat egy bizonyos értelemben az okosság erényétől. A negyedik kategóriába a kis csoportok tartoznak. Náluk látom a leginkább biztosnak, hogy megtalálják a helyes utat a lélektelen általános törvény és a személyes érdekektől meghamisított egyéni állásfoglalás között: egymás ismeretében és a jó iránti elkötelezettségük erejében a legjobb lelkiismereti kritérium szerepét tölthetik be. (V. ö. Kaufmann, 1992. 385.)

BEFEJEZÉS

Hippo püspöke, Aurelius Augustinus szerint létezik kereszténység a „példa és tekintély”, valamint a „belátás és döntés” alapján. 1988-ban Münster püspöke erre a megkülönböztetésre hivatkozva kijelentette, hogy ma az utóbbi a döntő. (Pottmeyer 109.) – Talán nagyképűségnek tűnik, de most kivételesen korrigálni szeretném ezt a püspöki nyilatkozatot. Meggyőződésem ugyanis, hogy a „példa és tekintély” mindig döntő marad az igazság képviselőjében és a lényeg keresésében – de az is, hogy a modern világ értelmiségi emberei számára a „példa és tekintély” eredményes hatásának *előfeltétele* a személyes „belátás és döntés”.

IRODALOM

BACHL GOTTFRIED: Wider die harmlose Redseligkeit. Thesen zur Sprachkultur in der heutigen Kirche. Herder Korrespondenz, Wien, 45/1991/, 325-330. o.

BÉKÉS GELLÉRT: Istenkeresés. Új utak a mai teológiában. Róma, 1974.

BERGER PETER L., LUCKMANN THOMAS: Die gesellschaftliche Konstruktion der Wirklichkeit. Eine Theorie der Wissenssoziologie. Fischer Verlag, Frankfurt am Main, 1969.

- BORMANN GÜNTHER: Kommunikationsprobleme in der Kirche. Mathes Joachim: Kirche und Gesellschaft. Einführung in die Religionssoziologie. Rowohlt, 1969.
- BRANTENBERG G.: Die Töchter Egalías. Berlin, 1979.
- DÉVÉNY ISTVÁN: Folyóiratszemele. Egyházforum 6 (1991)3, 102-105. o.
- DONNENBERG JOSEF, REISS WERNER: Katholische Sprache zwischen Klischee, Propaganda und Prophetie. Otto Müller Verlag Salzburg, 1991.
- DREWERMANN E., JEZIOROWSKI: Gespräche über die Angst. Gütersloh, 1991.
- GIESECKE MICHAEL: Sinnwandel, Sprachwandel, Kulturwandel. Studien zur Vorgeschichte der Informationsgesellschaft. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1992.
- HEINZE THOMAS, FUCHS PETER: Kulturmanagement. Fernuniversität Hagen, 1991.
- KAUFMANN FRANZ-XAVER: Az egyházvezetési struktúrák mellékhatásai. A triumfalizmustól a hit továbbadásának válságáig. Méréleg 1992/4, 372-390. o.
- KAUFMANN FRANZ-XAVER: Unbeabsichtigte Nebenfolgen kirchlicher Leitungsstrukturen. Vom Triumphalismus zur Tradierungskrise. Pottmeyer Hermann J.: Kirche im Kontext der modernen Gesellschaft. Zur Strukturfrage der römisch-katholischen Kirche. Schnell und Steiner, München, Zürich, 1989.
- KUCZOZI SZILVIA: Noé lúdtolla. Európa Telemagazin, 1992/30.
- LATTMANN DIETER: Mimikry der Wörter. Soeffner Hans-Georg: Kultur und Alltag. Soziale Welt Sonderband 6. Göttingen, 1988.
- LUHMANN NIKLAS: Autopoiesis, Handlung und kommunikative Verständigung. Zeitschrift für Soziologie, 11 (1982) 366-379.
- MÜNCH RICHARD: Dialektik der Kommunikationsgesellschaft. Suhrkamp, 1991.
- POTTMAYER HERMANN J.: Kirche – Selbstverständnis und Strukturen. Theologische und gesellschaftliche Herausforderung zur Glaubwürdigkeit.
- POTTMAYER HERMANN J.: Kirche im Kontext der modernen Gesellschaft. Zur Strukturfrage der römisch-katholischen Kirche. Schnell und Steiner München, Zürich, 1989.
- REIMANN HORST: (Massen-)Kommunikationsforschung in der Informationsgesellschaft. Soziologische Revue 15 (1992) Oldenbourg Verlag München
- SAINT-EXUPÉRY ANTOINE: A kis herceg. Móra Ferenc Könyvkiadó, 1994.
- SCHASCHING JOHANN: Kirche und industrielle Gesellschaft. Herder Wien, 1960.
- STENGER HERMANN: Verwirklichung unter den Augen Gottes. Psyche und Gnade. Otto Müller Verlag Salzburg, 1985.